

Adam Czesławiak

Publiczna Szkoła Podstawowa nr 2
w Sokołowie Podlaskim

Wychowanie informacyjne, umiejętności informacyjne, kultura informacyjna jako elementy kultury bezpieczeństwa

Information education, information skills, information culture as elements of the security culture

Streszczenie

W artykule omówiono wychowanie informacyjne i umiejętności informacyjne, przedstawiając je jako składowe kultury informacyjnej. Przedstawiono istotę kultury informacyjnej, a także kultury informacyjnej jako niezbędnych do coraz lepszego wykonywania codziennych zadań, mających na celu doskonalenie jakości życia, efektywności pracy, ale również szeroko pojętego bezpieczeństwa we współczesnym świecie. Starano się ukazać kulturę informacyjną jako element kultury bezpieczeństwa oraz podkreślić jej znaczenie dla człowieka.

Słowa kluczowe: wychowanie informacyjne, umiejętności informacyjne, bezpieczeństwo informacyjne, kultura informacyjna, kultura bezpieczeństwa

Abstract

The article attempts to discuss informative education and informative skills, presenting them as components of the informative cul-

ture. The essence of informative culture as well as information technology culture was presented as a necessity to do everyday tasks better, what is aimed at improving the quality of life, work efficiency, but also broadly understood safety in the contemporary world. The informative culture was shown as an element of the safety culture and its importance for people.

Keywords: information education, informative skills, informative safety, informative culture, safety culture

Wprowadzenie

Nie jest rzeczą odkrywczą stwierdzenie, że życie i działanie we współczesnym świecie wymaga korzystania z wielu informacji. Człowiek, uwikłany w różnorodne procesy społeczne, odgrywający określone role społeczne, jest od najwcześniejszych chwil swojego życia poddany strumieniowi różnorodnych informacji. Oprócz zasobów demograficznych, surowcowych i energetycznych, zasoby informacyjne, obejmujące osiągnięcia nauki, kultury i sztuki, stanowią najistotniejszy czynnik potencjału cywilizacyjnego.

Rolę informacji we wszystkich dziedzinach życia zaczęto dostrzegać już w 2. połowie XX wieku. Naukowcy i futurologi zaczęli tworzyć teorie na temat nowego kształtu społeczeństwa. Próbowano znaleźć nazwę dla epoki będącej następstwem, kończącej się ich zdaniem, ery industrialnej. Model nowego społeczeństwa, w którym najcenniejszym dobrem stała się informacja, nazwano społeczeństwem informacyjnym¹.

¹ Termin „społeczeństwo informacyjne” pochodzi z Japonii (jōhōka shakai). Jako pierwszy użył go w 1963 roku Tadao Umesao w artykule na temat ewolucyjnej teorii społeczeństwa opartego na „przemysłach informacyjnych”. Został on spopularyzowany przez futurologa Kenichi Koyama w rozprawie *Wprowadzenie do teorii informacji* (ang. *Introduction to Information Theory*) opublikowanej w 1968 roku. Do Europy pojęcie „społeczeństwa informacyjnego” wprowadzili w 1978 roku francuscy socjologowie Simon Nory i Alain Minc w raporcie przedłożonym prezydentowi Francji. W latach 80. XX w. przyjęło się powszechnie także w Stanach Zjednoczonych.

Brak jest jasnej i jednoznacznej definicji społeczeństwa informacyjnego². Intuicyjnie, acz bardzo niedoskonale, przeciętny człowiek określi je, jako takie społeczeństwo, gdzie używa się powszechnie komputerów i technik z nimi związanych. W większości definicji kładzie się jednak przede wszystkim duży nacisk na znaczenie informacji: np. „społeczeństwo informacyjne to z pewnością społeczeństwo, które wytwarza informacje, przechowuje informacje, przekazuje informacje, pobiera informacje, wykorzystuje informacje”³, „Społeczeństwo informacyjne możemy zdefiniować jako społeczeństwo, w którym informacja jest kluczowym elementem społeczno-ekonomicznej działalności i zmian”⁴, czy chociażby „(...) społeczeństwo, w którym informacja jest intensywnie wykorzystywana w życiu ekonomicznym, społecznym, kulturalnym i politycznym; to społeczeństwo, które posiada bogate środki komunikacji i przetwarzania informacji, będące podstawą tworzenia większości dochodu narodowego oraz zapewniające źródło utrzymania większości ludzi...”⁵.

Współczesny świat wkroczył w erę, gdzie informacja stała się najcenniejszym dobrem, towarem, który można kupić i sprzedać, a zysk osiąga się ze zbierania, przetwarzania i przesyłania informacji. Znaczenia nabrały hasła typu: „Sukces zaczyna się od informacji!” czy „Każda informacja ma swoją cenę!”.

Informacja była ważna dla człowieka od zawsze. Od dawna też człowiek starał się wykorzystywać różne rodzaje informacji na swoje potrzeby. Pomimo tego trudno jest jednak jednoznacznie stwierdzić, że współczesny człowiek osiągnął już wysoki poziom w zakresie umiejętności wyszukiwania, przetwarzania i efektywnego wykorzystywania dostępnych mu informacji, niezbędnych do coraz lepszego wykonywania

² Zob. P. Sienkiewicz, J.S. Nowak (red.), *Społeczeństwo informacyjne. Krok naprzód, dwa kroki wstecz*, Polskie Towarzystwo Informatyczne – Oddział Górnśląski, Katowice 2008, s. 25-32.

³ J. Mączyński, *Globalne społeczeństwo informacyjne. Wybrane kwestie adaptacyjne*, [w:] L.W. Zacher (red.), *Rewolucja informacyjna i społeczeństwo. Niektóre trendy, zjawiska i kontrowersje*, Fundacja Edukacyjna „Transformacje”, Warszawa 1997, s. 7.

⁴ M. Casey, *Europejska polityka informacyjna. Wyzwania i perspektywy dla administracji publicznej*, Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją Uniwersytetu M. Kopernika, Toruń 2001, s. 34.

⁵ K. Krzysztofek, M.S. Szczepański, *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Wydanie 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005, s. 170.

codziennych zadań mających na celu doskonalenie jakości życia, czy efektywności pracy⁶. Częściej chyba jest zagubiony w gąszczu i natłoku informacji (smogu informacyjnym) niż w ich braku⁷.

W zawiązku z powyższym zasadnymi wydają się pytania (bardziej w sensie ogólnym, niżli jako problemy szczegółowe niniejszego artykułu): czy kształtuje się i rozwija umiejętności informacyjne i kulturę informacyjną? czy przygotowuje się młodych ludzi do pełnego uczestnictwa w społeczeństwie informacyjnym? dlaczego tym zagadnieniom poświęca się zbyt mało uwagi?

Wychowanie informacyjne i umiejętności informacyjne

Młody człowiek zanurzony w ponowoczesnym świecie, często narażony na zagrożenia generowane przez cywilizację cyfrową, nie zawsze wykorzystuje zdobyte techniki w zgodzie z własnymi ideałami, celami i potrzebami. Nie zawsze również dostrzega, iż powstaje nowa hierarchia wartości, szczególnie w odniesieniu do takich kategorii jak dobroć, uczciwość, wierność, odwaga, bezinteresowność, odpowiedzialność, wolność, poszanowanie godności drugiego człowieka itd. Potrzebuje więc wsparcia, aby móc godnie funkcjonować w technokratycznym świecie. Służyć ma temu wychowanie informacyjne, rozumiane jako przygotowanie młodych odbiorców informacji do realizacji zadań i ról życiowych jakie będą pełniły w społeczeństwie informacyjnym oraz jako pomoc w ich socjalizacji informacyjnej. W programie wychowania informacyjnego młodego pokolenia nie może zabraknąć również wiedzy na temat przeciwstawnych stron zjawisk występujących w społeczeństwie informacyjnym takich jak: kształtowanie siebie poprzez podmiotowy stosunek do informacji i wiedzy przy równoczesnym zaniku poczucia wspólnotowości; poszerzanie przestrzeni informacyjnej i komu-

⁶ Por. M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego*, [w:] M. Kubiak, S. Tobolewski, *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce-Warszawa 2016, s. 45-63.

⁷ A. Toffler twierdzi nawet, iż nadmiar bodźców, docierających w sposób nieuporządkowany, zbyt szybki, zmniejsza dokładność wyobrażeń o rzeczywistości, wprowadza stan chaosu myśli, skutkuje brakiem rozumnej oceny sytuacji, a w przypadku zbyt dużego obciążenia wielką ilością danych może skutkować zaburzeniami psychicznymi. Zob. A. Toffler, *Szok przyszłości*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Warszawa 1974, s. 337-355.

nikacyjnej a zarazem depersonalizacja relacji międzyludzkich; powszechny, swobodny dostęp do świata informacji, a z drugiej strony komercjalizacja usług informacyjnych i ekonomizacja informacji; natychmiastowość dostępu do informacji i towarzysząca mu skrótowość i fragmentacja; silne przeżywanie treści i doświadczeń, ale eliminowanie postaw wymagających żmudnej, systematycznej pracy i opowiadanie się za „filozofią łatwości”; podzielność uwagi, aktywizacja wielu treści, ale brak analizy wątków, spójności myśli, poszukiwania prawdy; uznawanie wagi twórczych projektów, ale z drugiej strony przecenianie sztucznych form przeżyć⁸.

Władysław Furmanek traktuje wychowanie informacyjne jako proces, który pozwala jednostce twórczo uczestniczącej w przekształcaniu rzeczywistości, odnaleźć się w swoim człowieczeństwie, bowiem zadaniem wychowania jest „współdziałanie w zakresie takiego rozwoju człowieka, aby był on w stanie dokonywać racjonalnych wyborów wartości stanowiących o treści i jakości jego życia, a także o kierunku przemian rzeczywistości”⁹. Na bazie opisanych przez siebie funkcji sformułował on osiem naczelných celów wychowania informacyjnego: 1) poznawanie, zrozumienie i zaakceptowanie przez uczniów własnej osoby; 2) poznawanie i zrozumienie oraz umiejętność wartościowania podstawowych zjawisk współczesnego życia człowieka w świecie ciągle rozwijającej się cywilizacji; 3) wspomaganie uczniów w ich dążeniu do usprawnienia intelektualnego, moralnego i praktycznego; 4) wzbogacanie wychowanków o system umiejętności (usprawnienie praktyczne) związanych z realizacją różnych form działań informacyjnych; 5) umiejętność oceny moralnych skutków wykorzystywania danych środków; 6) umiejętność ograniczania ujemnych skutków działań związanych z wykorzystywaniem technologii informacyjnych; 7) poznawanie, zrozumienie i stosowanie systemu wartości ogólnoludzkich; 8) poznawanie i rozumienie roli pracy wykorzystującej informatykę w doskonaleniu jakości życia człowieka, szczególnie rozwijanie systemu postaw wobec wszelkiej pracy człowieka¹⁰.

⁸ H. Batorowska, *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej*, Wydawnictwo SPB, Warszawa 2013, s. 49.

⁹ Tamże, s. 41.

¹⁰ W. Furmanek, *Wybrane problemy teleologii edukacji informacyjnej*, [w:] W. Furmanek, A. Piecuch (red.), *Dydaktyka informatyki. Problemy teorii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004, s. 151-153.

Podobne cele sformułował Tadeusz Piątek, kładąc nacisk na praktyczne usprawnienie młodego człowieka funkcjonującego w społeczeństwie nadmiaru informacji. W określonych przez niego celach znajdują się odwołania do problemów wychowania informacyjnego, związanych z koniecznością rozwijania świadomości informacyjnej w zakresie racjonalnego korzystania z osiągnięć współczesnej techniki, etycznego korzystania z informacji oraz wpływu obranych postaw wobec technologii informacyjno-komunikacyjnych na rozwój osobowości jednostki¹¹.

W refleksji Sylwii Jaskuły i Leszka Korporowicza nad wychowaniem informacyjnym ważne ustalenia dotyczą konieczności postrzegania zagadnień kształcenia kompetencji w kontekście kształcenia wartości humanistycznych i cech osobowości jednostki. Z tego stanowiska wynika siedem specyficznych celów wychowania informacyjnego, do których zaliczają: 1) inspirowanie wyboru, autorefleksji i wartościowania informacji związane z aksjologią informacji; 2) umiejętność odniesienia informacji do samodzielnie definiowanych problemów współczesnego świata; 3) rozwijanie kompetencji informacyjnych osób dorosłych w celu przeciwdziałania ich wykluczeniu technologicznemu i społecznemu; 4) kształtowanie umiejętności informacyjnego uczestnictwa w dziedzictwie kulturowym; 5) rozwijanie aktywności w zakresie funkcjonowania w sieci zgodnie z zachowaniami propagowanymi przez kulturę informacyjną; 6) rozumienie zasad komunikacji społecznej w interaktywnych i otwartych systemach informacyjnych; 7) kształtowanie sfery aksjologicznej jednostki zwracając uwagę na takie wartości jak: prawo do informacji, wolność, odpowiedzialność, partycypacja społeczna, kształtowanie duchowości i poczucia wspólnotowości w kulturze informacyjnej społeczności lokalnych¹².

Wychowanie informacyjne postrzegać można jako „wychowanie do informacji” (do świadomego korzystania z informacji i wykorzystywania jej dla dobra swojego i innych), „wychowanie przez informację” (dla krytycznego poszerzania wiedzy w oparciu o różne źródła informacji, budowania mądrości), „wychowanie dla informacji” (dla przeciw-

¹¹ T. Piątek, *Potrzeba badań kultury informacyjnej*, [w:] W. Furmanek, W. Walat (red.), *Teoretyczne i praktyczne problemy edukacji technicznej i informatycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2003, s. 284-285.

¹² S. Jaskuła, L. Korporowicz, *Wychowawcze wyzwania społeczeństwa informacyjnego*, [w:] L. Dyczewski, *Jaka informacja?*, Wydawnictwo KUL, Lublin-Warszawa 2009, s. 239.

działania wykluczeniu informacyjnemu, walki ze zniekształceniami informacyjnymi, obrony infosfery człowieka), ale nie „wychowanie przeciw informacji” (przyczyniające się do utraty autonomii, fetyszyzacji informacji, poszerzania obszaru patologii informacyjnych), dlatego w literaturze przedmiotu funkcjonują też określenia „wychowanie do informacji” lub „wychowanie poprzez informację”¹³.

Włodzimierz Prokopiuk wyróżnia trzy podstawowe obszary zadań wychowania informacyjnego w epoce globalizacji. Najważniejszym z nich jest przeciwstawienie się negatywnym tendencjom w moralnej i duchowej warstwie ludzkiej cywilizacji, przywrócenie człowiekowi wiary w moralne i duchowe wartości świata, w sens życia, poprzez wychowanie oparte na wartościach ogólnoludzkich. Drugim obszarem zadań jest przeciwdziałanie syndromowi permanentnego poczucia zagrożenia, przekonanie do konieczności jednoczenia, konwergencji i duchowej integracji społeczności ludzkich, pokonywanie ich odosobnienia, mentalnych i światopoglądowych sprzeczności poprzez rozwój świadomości informacyjnej. Trzeci obszar zadań wychowania dla potrzeb cywilizacji technologicznej związany jest z uświadomieniem sił sprawczych rozwoju cywilizacji, w aktywnym ukierunkowaniu moralnego i duchowego rozwoju człowieczeństwa, a także z zapewnieniem równowagi pomiędzy podmiotowością a przedmiotowością jednostki w technologicznym świecie, np. poprzez rozwój jego kultury informacyjnej. Wymienione obszary dotyczą zagrożeń wynikających z funkcjonowania człowieka w świecie skomplikowanych technologii informacyjno-komunikacyjnych i potopu informacyjnego. Ponieważ zagrożenia są zjawiskiem powszechnym, należy rozumieć ich istotę i uczyć sposobów obrony przed nimi. Czy rzeczywiście wyjaśniamy młodym ludziom ich istotę i uczymy ich umiejętności stawiania czoła zagrożeniom? Czy przygotowujemy młode pokolenie do pełnego uczestnictwa w rozwiniętym społeczeństwie informacyjnym?

O szeroko rozwinięta edukację informacyjną postulował już kilkanaście lat temu Artur Stachura, dopominając się wprowadzenia do szkół nowego bloku tematycznego pod nazwą wychowanie informacyjne. Do celów szczegółowych tego wychowania już wtedy zaliczył: 1) ukazanie wartości informacji jako takiej i znaczenia informacji

¹³ H. Batorowska, *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej...*, dz. cyt., s. 44.

w efektywnym działaniu; 2) rozwijanie umiejętności zdobywania, selekcji, gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji (ze szczególnym uwzględnieniem narzędzi informatycznych); 3) rozwijanie umiejętności komunikowania się (wymiany informacji) różnymi sposobami i w różnych sytuacjach życiowych; 4) kształtowanie postaw sprzyjających rozwojowi społeczeństwa informacyjnego (poszanowanie informacji jako wartości; dzielenie się informacją – dobrem wspólnym jako działanie pozytywne moralnie); 5) ukazanie informacji posiadanej i wykorzystywanej jako dobra indywidualnego (dla jednostki) i społecznego (dla rozwoju społeczeństwa) oraz powiązanie stosunku do informacji z wartościami moralnymi – przede wszystkim z ideą prawdy i potrzebą jej poszukiwania; 6) ukazanie wymiernej (ekonomicznej) wartości informacji i w konsekwencji kształtowanie postawi zachowań uznających tę wartość (szacunek dla własności intelektualnej, poszanowanie informacji prywatnej); 7) przedstawienie zagrożeń związanych z posiadaniem i wykorzystywaniem informacji w celach nagannych moralnie¹⁴.

Niestety, nie tylko wychowanie informacyjne nie doczekało się należnego mu miejsca w systemie edukacji, lecz także edukacja informacyjna, medialna czy kultura informacyjna.

W rozważaniach na temat wychowania informacyjnego czy też edukacji informacyjnej trudno jest zignorować tematykę umiejętności informacyjnych.

Cytowany już Waldemar Furmanek umiejętności informacyjne w ujęciu podmiotowym określa jako gotowość do podjęcia zadań informacyjnych i możliwość dostosowania ich do zmieniających się warunków, w jakich mają być wykonane. Do kluczowych umiejętności informacyjnych badacz ten zaliczył: efektywne korzystanie z narzędzi oferowanych przez technologie; korzystanie z nowoczesnych środków gromadzenia i przetwarzania informacji; skuteczne komunikowanie się w sposób pośredni z programem komputerowym przez urządzenia wejścia oraz pośrednie komunikowanie się z innymi użytkownikami systemu informacyjnego z wykorzystaniem specjalnego oprogramowania użytkowego; krytyczny odbiór informacji multimedialnych i ich wykorzystanie w procesie kształcenia lub pracy zawodowej; umiejętność pra-

¹⁴ Tamże, s. 55-56.

cy w zespole, pracę na rzecz sukcesu zespołu oraz umiejętność prezentacji wytworów działania zespołu; umiejętność samoprezentacji¹⁵.

Ciekawą próbę usystematyzowania umiejętności informacyjnych podjęła Christine Susan Bruce, opierając się na stworzonej przez siebie koncepcji siedmiu filarów i siedmiu aspektów *information literacy*¹⁶. Badaczka wymienia następujące filary alfabetyzacji informacyjnej: rozpoznawanie potrzeb informacyjnych – wiedzieć, co jest znane, co nie jest znane, umieć zidentyfikować „lukę informacyjną”; określenie sposobów uzupełnienia „luki informacyjnej” – wiedzieć, które źródła informacji mogą zaspokoić potrzeby informacyjne; kształtowanie strategii dotyczącej lokalizowania informacji – wiedzieć, jak rozwinąć i udoskonalić strategię poszukiwania informacji; lokalizację i dostęp do informacji – wiedzieć, jak dotrzeć do źródeł informacji i wydobyć potrzebne informacje; porównywanie i ocenę informacji – wiedza, jak oceniać wagę i jakość uzyskanych informacji; organizację, wykorzystanie i przekaz informacji – wiedzieć, jak wykorzystywać nową wiedzę dla wypełnienia istniejących luk oraz być w stanie przekazywać w razie potrzeby tę wiedzę innym; syntezę i twórczość – wiedzieć, jak połączyć nowe wiadomości z już posiadanymi, aby uzyskać nowe spojrzenie i stworzyć nową wiedzę¹⁷. Do siedmiu aspektów umiejętności informacyjnych Christine Bruce zalicza: znajomość technologii informacyjnych – TI pomagają użytkownikowi być poinformowanym na bieżąco i komunikować się z innymi, znajomość źródeł informacji, wiedza o źródłach – różnorodne źródła informacji, np. bibliograficzne, zasoby ludzkie, elektroniczne itp., wiedzę o procesach informacji – gromadzenie, przetwarzanie i przechowywanie informacji, wiedzę o zarządzaniu informacją – rozpoznawanie wagi informacji, umiejętność łączenia informacji z realizowanymi projektami, współdziałania z ludźmi itp., umiejętność kształtowania wiedzy – uczenie się, umiejętność krytycznego myślenia i analizy, umiejętność poszerzania wiedzy – prowadzenie działalności badawczej i rozwojowej, opracowywanie nowych rozwiązań i metod zdobywania nowych do-

¹⁵ S. Juszczyk, *Kształtowanie przez nauczycieli informatyki wśród uczniów kluczowych kompetencji niezbędnych w społeczeństwie ery komunikacji, informacji i wiedzy*, [w:] J. Migdałek, B. Kędzierska (red.), *Informatyczne przygotowanie nauczycieli w okresie zmian i transformacji*, Wydawnictwo Rabid, Kraków 2002, s. 47-48.

¹⁶ Zob. H. Batorowska, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji*, Wydawnictwo SBP, Warszawa 2009, s. 43-44.

¹⁷ Tamże, s. 44.

świadczeń, budowanie mądrości na gruncie wiedzy skonstruowanej z pozyskanych informacji – uwzględnienie aspektów etycznych, wykorzystanie wiedzy dla dobra innych¹⁸.

Umiejętności informacyjne często mylone są z umiejętnościami informatycznymi, które definiuje się najczęściej jako „umiejętne i krytyczne wykorzystywanie technologii społeczeństwa informacyjnego (TSI) w pracy, rozrywce i porozumiewaniu się. Jako takie, opierają się na podstawowych umiejętnościach w zakresie TIK: wykorzystywania komputerów do uzyskiwania, oceny, przechowywania, tworzenia, prezentowania i wymiany informacji oraz do porozumiewania się i uczestnictwa w sieciach współpracy za pośrednictwem Internetu”¹⁹.

Umiejętności informacyjne, określane również alfabetyzacją informacyjną, są nadrzędne w stosunku do umiejętności informatycznych (alfabetyzacji informatycznej, nazywanej także alfabetyzacją komputerową). Za takim ujęciem przemawia chociażby stanowisko amerykańskiej Narodowej Komisji ds. Badań, w której raporcie określono, że *information literacy* jako umiejętności informacyjne skupiają się na zawartości informacji, komunikacji, analizie, wyszukiwaniu informacji i jej ocenie i są terminem szerszym w stosunku do terminów umiejętności informatycznych (*computer literacy, technology literacy*). Zatem umiejętność posługiwania się komputerem i oprogramowaniem oraz biegłość technologiczna skupiająca się na rozumieniu i wykorzystywaniu technologii do rozwiązywania problemów i tworzenia nowych jej zastosowań, mieści się w pojęciu umiejętności informacyjnych²⁰. Umiejętność wykorzystywania tego typu sprzętu do zadań informacyjnych można zaliczyć do umiejętności informatycznych o charakterze praktycznym. Obydwa typy umiejętności są ze sobą mocno związane – wykazanie się jednym nie tylko nie wyklucza zastosowania drugich, ale często wymusza w dzisiejszym, opanowanym przez technologie informacyjno-komunikacyjne świecie, korzystanie z nich. Należy jednak pamiętać, iż umiejętności in-

¹⁸ Zob. H. Batorowska, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji...*, dz. cyt., s. 44.

¹⁹ E. Lewicka-Mroczek, J. Krajka, *Kompetencja uczenia się i kompetencje informatyczne jako metakompetencje w procesie uczenia się języka obcego – o rozwijaniu kompetencji kluczowych dzieci*, „Poliglota” nr 1(13)/2011, s. 24-25.

²⁰ B. Torlińska, *Alfabetyzm społeczeństwa wiedzy a kompetencje informacyjne*, [w:] W. Strykowski, W. Skrzydlewski (red.), *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy. Media a edukacja*, Wydawnictwo eMPi², Poznań 2004, s. 370.

formatyczne nie są jedynymi umiejętnościami przypisanymi do alfabetyzacji informacyjnej.

Kultura informacyjna

Funkcjonowanie w piśmiennictwie wielu różnych określeń kultury informacyjnej wymaga pewnego uporządkowania stosowanej terminologii. Do najczęściej wymiennie używanych terminów należą: „alfabetyzacja informacyjna”, „alfabetyzacja komputerowa”, „umiejętności informacyjne”, „sprawności informacyjne”, „kompetencje informacyjne”, można również odnaleźć terminy: „alfabetyzmu cyfrowego”, „alfabetyzacji cyfrowej”, „alfabetyzacji technicznej”, „alfabetyzmu informacyjnego”, „alfabetyzmu medialnego”, „umiejętności technologii informacyjnych”. Pojęcie „kultura informacyjna” doczekało się odrębnych definicji w naukach ekonomicznych, informatycznych, pedagogicznych, nauce o informacji, bibliotekoznawstwie. Często w piśmiennictwie z tego zakresu jest ono mylone z obszarem kultury informatycznej i zestawiane z określeniami takimi, jak: kultura pracy, kultura techniczna, kultura ekonomiczna. Pojawia się także określenie kultury wiedzy, jako charakteryzującej społeczeństwo wiedzy, powstałe na bazie społeczeństwa informacyjnego. Jak zatem definiowana jest kultura informacyjna? Kultura informacyjna ma, jak określa prof. Marian Cieślarczyk, charakter „eteryczny”, co nie ułatwia jej definiowania i badania. Definiowanie kultury informacyjnej nie jest łatwe również z tego powodu, że brak jest jednoznacznego rozumienia tego, czym jest informacja²¹. W naukach o informacji kultura informacyjna zawsze ściśle związana jest z użytkownikiem informacji oraz otoczeniem, w którym jednostka funkcjonuje oraz rozwija pożądane zachowania informacyjne, dlatego można mówić jedynie o kulturze informacyjnej jednostki, grupy społecznej lub konkretnej organizacji. W naukach społecznych pojęcie kultury informacyjnej używane jest w kontekście szeroko rozumianej kultury, której głównym obszarem zainteresowania jest funkcjonowanie człowieka w cywilizacji cyfrowej. Określa się ją jako „poziom rozwoju społeczeństwa

²¹ Zob. M. Cieślarczyk, *Kultura informacyjna jako element kultury bezpieczeństwa*, [w:] H. Batorowska (red.), *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym. Teoria i praktyka*, Tom I, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2015, s. 16-28; także: M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego...*, dz. cyt., s. 45-63.

w danej epoce historycznej uwarunkowany stopniem opanowania sił przyrody, osiągniętym stanem wiedzy i twórczości artystycznej oraz formami współżycia społecznego z wykorzystaniem technologii informacyjnych”²². W definicjach kultury informacyjnej używanych przez informatyków bardzo często zamiennie stosowane jest pojęcie „kultura informatyczna” rozumiana jako system postaw człowieka wobec różnych zjawisk informatyki.

Zaprzeczeniem technocentrycznego ujęcia kultury informacyjnej jest definicja traktująca ją w sposób dynamiczny i ewolucyjny jako „system otwarty, z jednej strony obejmujący wiedzę, umiejętności i postawy użytkowników informacji, kształtujące się pod wpływem doświadczeń o charakterze społecznym i cywilizacyjnym, z drugiej strony zawierający ich wytwory wynikające z twórczego i pełnego znaczeń uczestnictwa w procesie informacyjnym”²³.

Podstawą rozważań ekonomistów i specjalistów od problemów zarządzania firmą jest ujęcie kultury informacyjnej jako komponentu kultury organizacyjnej. Odmienne do jej fenomenu podchodzą psycholodzy widząc w niej antidotum na problemy związane ze stresem informacyjnym, który utrudnia lub uniemożliwia przekształcanie informacji w wiedzę.

W ujęciu socjologicznym (socjologii kultury) ważne jest nie tylko określenie grupy osób, które się bada, ale także wybór określonych aspektów tej kultury poddawanych badaniom. W przypadku kultury informacyjnej obszarem tym jest świadomość informacyjna grupy, wartości, postawy wobec informacji, zachowanie użytkowników, etyka korzystania z informacji, a także wytwory wynikające z uczestnictwa w procesie informacyjnym. W stosunku do kultury informacyjnej praktycznym wydaje się zastosowanie sposobu definiowania polegającego na wyliczeniu jej części składowych (głównie zachowań informacyjnych i czynników oddziałujących na te zachowania) oraz na ujmowaniu jej

²² T. Piątek, *Kultura informacyjna komponentem kwalifikacji kluczowych nauczyciela*, Wydawnictwo Oświatowe Foszcz, Rzeszów 2010, s. 84.

²³ H. Batorowska, *Wybrane problemy kultury bezpieczeństwa, kultury informacyjnej i bezpieczeństwa informacyjnego w refleksji nad funkcjonowaniem człowieka w świecie informacji*, [w:] H. Batorowska, Z. Kwiasowski (red.), *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym. Teoria i praktyka*, Tom II, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2016, s. 29.

jako zespołu norm obowiązujących użytkowników informacji²⁴. Nie można również pominąć pewnych elementów definicji o charakterze strukturalistycznym. Według Hanny Batorowskiej „w kulturze informacyjnej występują różne kategorie elementów tej kultury, takie jak materialno-techniczne (infrastruktura informacyjna), społeczne (relacje między użytkownikami informacji), ideologiczne (informacja jako towar, wartość) i psychiczne (proces percepcji informacji, dojrzałość informacyjna) oraz powiązania występujące między tymi elementami”²⁵. Również dla potrzeb edukacji powstało kilka definicji kultury informacyjnej. Łączy je wartościujący charakter i eksponowanie znaczenia norm, wartości i działań, które wpływają na sposób postrzegania informacji.

Wielość i różnorodność pojęcia „kultura informacyjna” skłoniła cytowaną wyżej Hannę Batorowską, znakomitą badaczkę opisywanego zagadnienia, do uściślenia owego pojęcia. Według niej „kultura informacyjna to sfera aktywności człowieka kształtowana przez jego świadomość informacyjną, wartości wspierające potrzebę alfabetyzacji informacyjnej, postawy emitujące zachowania charakterystyczne dla dojrzałych informacyjnie użytkowników, wynikające z oddziaływania na siebie wymienionych komponentów kultury. Zachowania te powstałe pod wpływem bodźców motywacyjnych i kompetencji informacyjnych oceniane są w procesie tworzenia wiedzy pozytywnie, będąc równocześnie podporządkowanymi społecznym wzorom opartym na etyce korzystania z informacji. Odnoszą się do przedmiotów i innych wytworów związanych z działalnością informacyjną lub uczestnictwem w procesie informacyjnym”²⁶.

Podsumowując powyższe zagadnienie, warto wiedzieć, jak twierdzi autorka powyższej definicji, z czym nie powinno się jej utożsamiać. I tak kultura informacyjna:

- nie jest kulturą informatyczną;
- nie jest równoznaczna z kompetencjami informatycznymi;
- nie ogranicza się do posiadania kompetencji informacyjnych (*information literacy*) sprowadzanych do umiejętności zidentyfikowania

²⁴ H. Batorowska, *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej...*, dz. cyt., s. 59.

²⁵ Tamże, s. 60.

²⁶ H. Batorowska, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji...*, dz. cyt., s. 73.

potrzeby informacyjnej oraz zlokalizowania, oceny i efektywnego wykorzystania informacji;

- nie jest kulturą przypisaną wyłącznie społeczeństwu informacyjnemu;
- nie jest przedmiotem realizowanym w ramach edukacji informacyjnej, ani programem nauczania kompetencji informacyjnych;
- nie jest wyłącznie aktywnością intelektualną pozwalającą wzbogacać wiedzę i nabywać nowe doświadczenia, zbliżać się osobom korzystającym z informacji do wartości świata nauki²⁷.

Kultura informacyjna, bezpieczeństwo informacyjne a kulturą bezpieczeństwa

W literaturze fachowej, ale również w tekstach publicystycznych podejmujących problematykę znaczenia informacji w życiu współczesnego człowieka, kultury informacyjnej, kultury informatycznej, często spotykamy pojęcia typu „bezpieczeństwo”, „bezpieczeństwo informacji”, „bezpieczeństwo informacyjne” czy też „kultura bezpieczeństwa”. Związek pomiędzy jednym a drugim nie jest jednak ani przypadkowy, ani pozorny. Jak napisał już 30 lat temu w artykule *Spoleczeństwo niedoinformowane* Tomasz Goban-Klas „bez materii nie ma nic, bez energii wszystko jest nieruchome, bez informacji jest chaos”²⁸.

Jak zostało powiedziane już wcześniej, człowiek starał się wykorzystywać różne rodzaje informacji na swoje potrzeby, w tym przede wszystkim dla zapewniania sobie bezpieczeństwa, projektując i konstruując coraz bardziej złożone systemy informacyjne, informacyjno-decyzyjne i działaniowe, doskonaląc jednocześnie siebie oraz swój wewnętrzny, psychologiczny system informacyjno-decyzyjny. Czy jednak współczesny człowiek osiągnął już wysoki poziom rozwoju w zakresie umiejętności wyszukiwania, przetwarzania i efektywnego wykorzystania dostępnych mu informacji, niezbędnych do coraz lepszego wykonywania codziennych zadań mających na celu doskonalenie jakości życia, efektywności pracy oraz osiągnięcia wyższego poziomu bezpieczeństwa?

²⁷ H. Batorowska, *Wybrane problemy kultury bezpieczeństwa, kultury informacyjnej i bezpieczeństwa informacyjnego w refleksji nad funkcjonowaniem człowieka w świecie informacji...*, dz. cyt., s. 30.

²⁸ Zob. B. Stefanowicz, *Rola informacji*, „E-mentor” nr 5(22)/2007, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/ numer/22/id/480> [dostęp: 19.10.2018 r.].

Obserwując wiele codziennych sytuacji życiowych, stwierdzić można, iż bezrefleksyjne, emocjonalne zachowania zbyt często jeszcze przeważają nad działaniami (którym towarzyszy refleksja) adekwatnymi do aktualnej sytuacji. Widać to szczególnie wyraźnie w sytuacjach trudnych, kryzysowych, kiedy to oprócz kwalifikacji percepcyjno-recepcyjnych, decyzyjnych i działaniowych coraz większego znaczenia nabiera posiadany przez człowieka system norm, wartości i postaw, dających świadectwo poziomu i charakteru jego kultury bezpieczeństwa²⁹.

Warto chyba w tym miejscu przypomnieć czy jest kultura bezpieczeństwa. W dużym uproszczeniu kulturę bezpieczeństwa możemy rozumieć, jako charakterystyczny dla danego podmiotu jego sposób myślenia o bezpieczeństwie i odczuwania bezpieczeństwa, a także sposoby osiągania bezpieczeństwa. Rozwijając tę myśl kulturę bezpieczeństwa możemy traktować jako wzór podstawowych założeń, wartości, norm, reguł, symboli i przekonań charakterystycznych dla danego podmiotu, wpływających na sposób postrzegania przez niego wyzwań, szans i (lub) zagrożeń w bliższym i dalszym otoczeniu, a także sposób odczuwania bezpieczeństwa i myślenia o nim, oraz związany z tym sposób zachowania i działania (współdziałania), w różny sposób przez ten podmiot „wycuczonych” i wyartykułowanych, w procesach szeroko rozumianej edukacji, w tym również w naturalnych procesach wewnętrznej integracji i zewnętrznej adaptacji oraz w innych procesach organizacyjnych, a także w procesie tworzenia infrastruktury, np. informatycznej, służących w miarę harmonijnemu rozwojowi tego podmiotu i osiągnięciu przez niego najszerzej rozumianego bezpieczeństwa, z pożytkiem dla siebie, ale i dla otoczenia³⁰.

W kontekście wykorzystywania przez człowieka informacji warto również dodać, że współczesny człowiek funkcjonuje w jej swoistym „kokonie”. Oprócz wartościowych informacji stanowiących fundament niezbędny do budowania systemu wiedzy i mądrości człowieka, w „kokonie” tym mogą znaleźć się także nieadekwatne do rzeczywistości wyobrażenia, nastawienia, stereotypy i uprzedzenia. Mogą one być przekazywane kulturowo z pokolenia na pokolenie, mogą być także kształtowane poprzez media. Dochodzi do tego także niezwykle dynamiczny

²⁹ M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego...*, dz. cyt., s. 45.

³⁰ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2011, s. 217.

rozwój nowoczesnych technologii informatycznych, który przyczynia się do powstawania, a być może nawet poszerzania się, co wyraźnie akcentuje M. Cieślarczyk, luki między coraz bardziej złożonymi systemami informatyczno-informacyjnymi, zewnętrznymi wobec człowieka, a jego wewnętrznym systemem informacyjnym. Swoistą „szczepionką” utrudniającą rozpowszechnianie się takich negatywnych zjawisk może być wyższy poziom kultury informacyjnej, czy też kultury bezpieczeństwa informacyjnego³¹.

Wartym podkreślenia jest, że podmioty charakteryzujące się wysokim poziomem kultury bezpieczeństwa, a w niej odpowiednim poziomem kultury informacyjnej, osiągają również wysoki poziom bezpieczeństwa informacyjnego, lepiej bowiem rozumieją i doceniają związek pomiędzy posiadaną informacją i wiedzą, a poziomem bezpieczeństwa. Wykorzystują też ten rodzaj kwalifikacji w praktyce. Jednak nie tylko odpowiednia informacja oraz odpowiedni poziom wiedzy podmiotu zapewnia mu bezpieczeństwo. Niezmiernie ważnym jest umiejętność wykorzystania jej w praktyce do „godziwych celów”, przez co osiąga on niejako kolejny stopień „wtajemniczenia”, jakim jest mądrość³² (co w pewien sposób nawiązuje do słów Kartezjusza, który uważał mądrość za umiejętność trafnego posługiwania się rozumem i czynienia tego, co najlepsze).

Kluczowe problemy bezpieczeństwa informacyjnego należy rozpatrywać więc z perspektywy bezpieczeństwa człowieka korzystającego z informacji, zmuszonego do funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym, w którym technologie informatyczno-komunikacyjne mają bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo jego osobistych danych, finansów, zdrowia i życia, na poczucie człowieczeństwa. Bezpieczeństwo informacyjne jest bowiem, cytując za Juliuszem Piwowarskim, czynnikiem rozwijającym i wzbogacającym osobowość człowieka i stanowiącym podstawę jego rozwoju intelektualnego, a jego brak jako czasową lub względnie trwałą utratę przez jednostkę zdolności do szeroko rozumianego rozwoju w środowisku technologii informacyjno-komunikacyjnych, w którym człowiek zobligowany jest do ciągłego podnoszenia

³¹ M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego...*, dz. cyt., s. 45-47.

³² Tamże, s. 47.

poziomu własnej kultury informacyjnej i rozumienia znaczenia informacji jako dobra chronionego³³.

Charakteryzując szanse i zagrożenia współczesnego środowiska informacyjnego, Wiesław Babik zwraca uwagę na jego dehumanizację na skutek generowania nadmiernej liczby informacji, nad którą człowiek nie jest w stanie zapanować oraz na zacieranie różnicy między naturalną infosferą a sztuczną, tworzoną przez komputer. Człowiek przeinformowany traci pewność siebie i zachowuje się niespokojnie. Nadmiar informacji skutkuje zwiększoną podatnością na procesy manipulacji. Jest ona generowana w celu wywołania tzw. chaosu lub szumu informacyjnego, który sprawia, że odbiorca traci wrażliwość na wiadomości dla niego ważne i istotne, przyczyniając się do powstawania kolejnych zagrożeń intelektualnych, do których W. Babik zalicza: powierzchowność w przyswajaniu informacji, brak analizy źródeł informacji, płytkość i blokadę prawidłowego kształtowania się umysłu. Do ważkich problemów bezpieczeństwa informacyjnego w społeczeństwie cyfrowym należy bez wątpienia degradacja środowiska informacyjnego człowieka przesyconego infotoksynami, infowirusami, infoholozmem, które zatruwają umysły ludzi jak fabryka środowisko naturalne – pisze cytowany powyżej badacz, przestrzegając równocześnie przed groźbą algorytmizowania ludzi zdających się tylko na „mądrość systemu” i hołdujących „mądrości tłumu”³⁴.

Spółeczeństwo informacyjne generuje nowe zagrożenia, wynikające z braku umiejętności podmiotu do zrównoważonego rozwoju w sferze kultury i techniki, z pokusy życia w wolności od wszelkich zobowiązań i norm zamiast w wolności do mądrego korzystania ze zdobyczy cywilizacyjnych, z hołdowania „filozofii łatwości” i stopniowej utraty własnej autonomii w środowisku dominacji maszyn i sztucznej inteligencji. W cywilizacji technologicznej coraz częściej mylone jest bezpieczeństwo, jakie daje człowiekowi wolność, nieograniczony dostęp do informacji, komunikacja w czasie rzeczywistym, łatwość i szybkość w nawiązywaniu kontaktów oraz w pokonywaniu odległości, z niez-

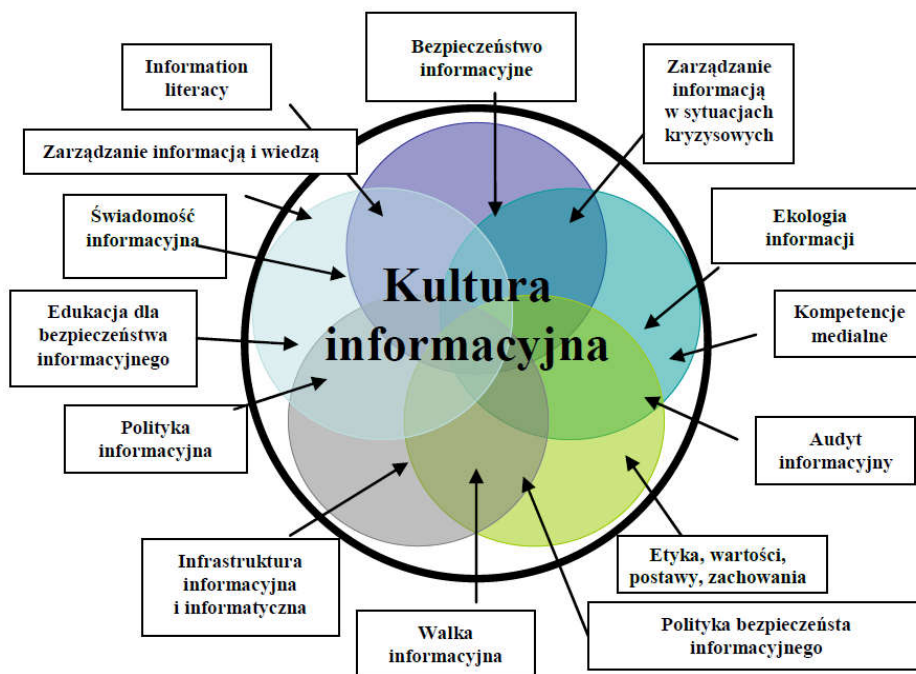
³³ J. Piwowarski, *Podstawowe kategorie nauk o bezpieczeństwie*, [w:] A. Filipek (red.), *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa. Odkrywanie znaczeń w naukach o bezpieczeństwie*, Tom IV, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2015, s. 192.

³⁴ W. Babik, *Ekologia informacji*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014, s. 87-91.

bezpieczoną i niekontrolowaną wolnością wynikającą z jednej strony z braku wiedzy, kompetencji, przezroczności, inteligencji i niechęci przestrzegania ustalonych norm i kodeksów, a z drugiej strony z niskiego poziomu kultury informacyjnej i kultury bezpieczeństwa.

Czy rzeczywiście tak jest? Wydaje się, że w dalszym ciągu w myśleniu o bezpieczeństwie informacyjnym, jak również w działaniach w tym zakresie dominuje model behawioralny oraz cyklopowa perspektywa myślenia – rozumienie bezpieczeństwa jako braku zagrożeń. Zauważyć można też dominantę technicznych i proceduralnych aspektów bezpieczeństwa informacyjnego utożsamianego li tylko z bezpieczeństwem informatycznym.

Rysunek 1. Zakres pojęcia „kultura informacyjna” w odniesieniu do kultury bezpieczeństwa

Źródło: H. Batorowska, *Wybrane problemy kultury bezpieczeństwa, kultury informacyjnej i bezpieczeństwa informacyjnego w refleksji nad funkcjonowaniem człowieka w świecie informacji*, [w:] H. Batorowska, Z. Kwasowski (red.), *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym. Teoria i praktyka*, Tom II, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2016, s. 32.

Zasygnalizowane powyżej relacje stanowią przedmiot wnikliwej refleksji badaczy kultury informacyjnej i zajął się z problemami kultury bezpieczeństwa, głównie w obszarze badań nad bezpieczeństwem informacyjnym człowieka w zglobalizowanym świecie, sama zaś kultura bezpieczeństwa mieści w sobie różne elementy nawiązujące do kultury bezpieczeństwa, co ilustruje (jako swoiste podsumowanie) powyższa rycina.

Podsumowanie

Obserwując wiele sytuacji „z życia wziętych” stwierdzić można, iż posiadana przez człowieka, ale też podmioty prawne informacja, wiedza, a także umiejętność ich wykorzystywania w praktyce do tego, co najlepsze i najbardziej wartościowe, bez wątpienia wpływa na jakość życia. Bez tego trudno jest mówić o bezpieczeństwie, trudno jest także mówić o rozwoju, dzięki któremu podmioty stają się silniejsze. Podkreślić należy, że umiejętności informacyjne, kultura informacyjna, kultura bezpieczeństwa informacyjnego czy kultura bezpieczeństwa ma szczególne znaczenie w sytuacjach trudnych, kryzysowych.

Jednymi z trudniejszych zadań, jak stwierdza jeden z najwybitniejszych badaczy problematyki bezpieczeństwa oraz szeroko pojętej kultury bezpieczeństwa prof. M. Cieślarczyk, z którymi przyjdzie nam się zmierzyć, będą różnorodne problemy w sferze bezpieczeństwa informacyjnego, wymagające od wszystkich uczestników życia zbiorowego wysokiego poziomu kultury informacyjno-komunikacyjnej i kultury bezpieczeństwa informacyjnego. Bowiem w XXI wieku za dynamicznymi zmianami środowisk bezpieczeństwa, szczególnie zaś środowiska informacyjnego, nie nadążają:

- a) wyobrażenia i wiedza współczesnego człowieka dotycząca istoty i znaczenia środowiska informacyjnego, w tym także rozumienia znaczenia informacji, wiedzy i mądrości dla bezpieczeństwa człowieka;
- b) sposoby myślenia o bezpieczeństwie, w tym także o bezpieczeństwie informacyjnym;
- c) sposoby odczuwania bezpieczeństwa i przeżywania różnych sytuacji, a w nich wyzwań, szans i zagrożeń, także w sferze bezpieczeństwa informacyjnego;
- d) adekwatne do sytuacji zachowania, działania i współdziałania związane z mądrym i efektywnym posługiwaniem się informacją, czyli

jej pozyskiwaniem, przetwarzaniem i wykorzystaniem dla potrzeb szeroko rozumianego bezpieczeństwa człowieka i grup społecznych³⁵.

Postawić można zatem pytania: czy współczesny człowiek jest na to przygotowany? czy jest wyposażony w odpowiednie umiejętności informacyjne? czy jego poziom „kultur”: informacyjnej, bezpieczeństwa jest na tyle wysoki, by stawić czoła zagrożeniom, a jednocześnie by być zdolnym do dalszego rozwoju? W świetle faktów i badań odpowiedź na powyższe pytania nie napawa optymizmem. Poziom kultury informacyjnej, podobnie jak poziom i charakter kultury bezpieczeństwa pozostawia jeszcze wiele do życzenia.

Zjawiska, jakimi są wychowanie informacyjne, kultura informacyjna i kultura bezpieczeństwa, łączy coś więcej niż tylko „poczucie bycia zaniedbywanymi”. Wiele faktów zdaje się wskazywać, że zjawiska te są sobie nawzajem potrzebne, a może nawet niezbędne. Doskonalenie kultury bezpieczeństwa bez dbałości o kulturę informacyjną może nie przynosić oczekiwanych efektów. Zaś działania skierowane na podniesienie poziomu kultury informacyjnej obywateli będą bardziej efektywne wtedy, kiedy zostaną połączone z wysiłkami służącymi doskonaleniu kultury bezpieczeństwa wszystkich grup społecznych i zawodowych w naszym kraju. Doskonalenie kwalifikacji obywateli w tym zakresie powinno zaczynać się od dzieci w domu i w przedszkolu, uwzględniając także ich rodziców i nauczycieli, przez młodzież szkolną i akademicką, a kończąc na uniwersytetach III wieku³⁶.

Jak podkreśla jednak z goryczą H. Batorowska, znaczenie kultury informacyjnej w świecie zdominowanym przez światopogląd technokratyczny jest marginalizowane, szczególnie w obszarze edukacji. Odnosi się wrażenie, że w niektórych kręgach celowo hamuje się procesy edukacji medialnej i informacyjnej, ograniczając ją głównie do wyposażania społeczeństwa w sprawności technologiczne bez głębszej refleksji nad jej istotą (koncentrowanie się wyłącznie na umiejętnościach informacyjnych prowadzi prosto do „ukształtowania ucznia jako bezdusznego,

³⁵ M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego...*, dz. cyt., s. 49.

³⁶ M. Cieślarczyk, *Kultura informacyjna jako element kultury bezpieczeństwa...*, dz. cyt., s. 16.

aczkolwiek zawodowo sprawnego technokraty”³⁷, bo manipulowanie niedoinformowanymi, niekompetentnymi konsumptariuszami, pozbawionymi własnej kultury oraz systemu postaw i wartości, który jest niezbędny do zachowania autonomii w technokratyzowanym świecie, nie jest trudne³⁸.

By nie kończyć aż tak pesymistycznie, warto przytoczyć częściej artykułowaną myśl, iż znaczenie kultury informacyjnej oraz bezpieczeństwa informacyjnego będzie wzrastać wraz z rozwojem społeczeństwa informacyjnego i cywilizacji wiedzy. Trudno sobie bowiem wyobrazić zapewnienie bezpieczeństwa w innych obszarach przedmiotowych, takich jak: bezpieczeństwo ekologiczne, zdrowotne, ekonomiczne, społeczne, publiczne, polityczne i inne bez dbałości o bezpieczeństwo informacyjne. Doskonalenie w zakresie zarówno umiejętności informacyjnych, kultury informacyjnej jak kultury bezpieczeństwa informacyjnego staje się tym ważniejsze, że to właśnie człowiek i jego kultura bezpieczeństwa, jak wskazują badania empiryczne, jest w systemach bezpieczeństwa najsłabszym ogniwem³⁹.

Bibliografia

- Babik W., *Ekologia informacji*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014.
- Batorowska H., *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji*, Wydawnictwo SBP, Warszawa 2009.
- Batorowska H., *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej*, Wydawnictwo SPB, Warszawa 2013.
- Batorowska H., *Wybrane problemy kultury bezpieczeństwa, kultury informacyjnej i bezpieczeństwa informacyjnego w refleksji nad funkcjonowaniem człowieka w świecie informacji*, [w:] Batorowska H., Kwiasowski Z. (red.), *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscy-*

³⁷ J. Morbitzer, *Internet a świat wartości*, [w:] J. Morbitzer, *Komputer w edukacji*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Kraków 2003, s. 187.

³⁸ H. Batorowska, *Wybrane problemy kultury bezpieczeństwa, kultury informacyjnej i bezpieczeństwa informacyjnego w refleksji nad funkcjonowaniem człowieka w świecie informacji...*, dz. cyt., s. 38.

³⁹ Zob. M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego...*, dz. cyt., s. 61.

- plinarnym. Teoria i praktyka*, Tom II, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2016.
- Casey M., *Europejska polityka informacyjna. Wyzwania i perspektywy dla administracji publicznej*, Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją Uniwersytetu M. Kopernika, Toruń 2001.
- Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2011.
- Cieślarczyk M., *Kultura informacyjna jako element kultury bezpieczeństwa*, [w:] Batorowska H. (red.), *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym. Teoria i praktyka*, Tom I, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2015.
- Cieślarczyk M., *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego*, [w:] Kubiak M., Tobolewski S., *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce-Warszawa 2016.
- Furmanek W., *Wybrane problemy teleologii edukacji informacyjnej*, [w:] Furmanek W., Piecuch A. (red.), *Dydaktyka informatyki. Problemy teorii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004.
- Jaskuła S., Korporowicz L., *Wychowawcze wyzwania społeczeństwa informacyjnego*, [w:] Dyczewski L., *Jaka informacja?*, Wydawnictwo KUL, Lublin-Warszawa 2009.
- Juszczak S., *Kształtowanie przez nauczycieli informatyki wśród uczniów kluczowych kompetencji niezbędnych w społeczeństwie ery komunikacji, informacji i wiedzy*, [w:] Migdałek J., Kędzierska B. (red.), *Informatyczne przygotowanie nauczycieli w okresie zmian i transformacji*, Wydawnictwo Rabid, Kraków 2002.
- Krzysztofek K., Szczepański M. S., *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Wydanie 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005.
- Lewicka-Mroczek E., Krajka J., *Kompetencja uczenia się i kompetencje informatyczne jako metakompetencje w procesie uczenia się języka obcego – o rozwijaniu kompetencji kluczowych dzieci*, „Poliglota” nr 1(13)/2011.
- Mączyński J., *Globalne społeczeństwo informacyjne. Wybrane kwestie adaptacyjne*, [w:] Zacher L.W. (red.), *Rewolucja informacyjna i społeczeństwo. Niektóre trendy, zjawiska i kontrowersje*, Fundacja Edukacyjna „Transformacje”, Warszawa 1997.

- Morbitzer J., *Internet a świat wartości*, [w:] Morbitzer J., *Komputer w edukacji*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Kraków 2003.
- Piątek T., *Kultura informacyjna komponentem kwalifikacji kluczowych nauczyciela*, Wydawnictwo Oświatowe Foszcze, Rzeszów 2010.
- Piątek T., *Potrzeba badań kultury informacyjnej*, [w:] Furmanek W., Walat W. (red.), *Teoretyczne i praktyczne problemy edukacji technicznej i informatycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2003.
- Piwowarski J., *Podstawowe kategorie nauk o bezpieczeństwie*, [w:] Filippek A. (red.), *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa Odkrywanie znaczeń w naukach o bezpieczeństwie*, Tom IV, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2015.
- Sienkiewicz P., Nowak J.S. (red.), *Spółczesność informacyjna. Krok naprzód, dwa kroki wstecz*, Polskie Towarzystwo Informatyczne – Oddział Górnośląski, Katowice 2008.
- Stefanowicz B., *Rola informacji*, „E-mentor“ nr 5(22)/2007, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/22/id/480> [dostęp: 19.10.2018 r.]
- Toffler A., *Szok przyszłości*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Warszawa 1974.
- Torlińska B., *Alfabetyzm społeczeństwa wiedzy a kompetencje informacyjne*, [w:] Strykowski W., Skrzydlewski W. (red.), *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy. Media a edukacja*, Wydawnictwo eMPI², Poznań 2004.

Mgr Adam Czesławiak – Publiczna Szkoła Podstawowa nr 2 w Sokolowie Podlaskim.